

ISA BOLETINI NË POEZINË SHQIPTARE

"Çdo popull është krenar për njerëzit e tij me vlerë dhe ç'muk bën të mos harrohen! Ai ja tregon botës me mburrje si shembull të forcës e të lartësisë së tij morale dhe ua le trashëgim brezave të rinj. Mua më duket se Isa Boletini është një shembull i tillë i kombit tonë dhe na nderon në sy të botës... Të rinjtë shqiptarë ta njohin kryetarin e Kosovës, që brezat e ardhshëm të thonë: "Lum shekulli që e njohu!"

Skënder LUARASI

Jeta dhe lufta për liri dhe pavarësi kombëtare e Isa Boletinit frymëzoi shkrimtarët shqiptarë për të krijuar poezi dhe vepra të tjera letrare, me të cilat hero i kombëtar përjetësohet në letërsinë shqiptare. Disa poetë atij i kushtuan poezi, duke spikatur në planin artistik krenarinë kombëtare dhe luftën heroike të këtij "gjenerali kryengritës gegë", siç e ka quajtur Fan S.Noli. Poetët e Rilindjes: Risto Siliqi, Hilë Mosi, Gjergj Fishta, Asdreni etj., Isa Boletinin e çmojnë lart si "organizator dhe luftëtar të kryengritjes së Kosovës. Në poezinë "Mbas luftimit në Kosovë"¹ Siliqi përjetësoi figurën e luftëtarit shqiptar për liri:

¹Risto Siliqi: *Vepra të zgjedhura*, "Rilindja", Prishtinë, fq.101

<i>"Pushka plasi, u dha kushtrimi,</i>	<i>Isa Begu Buletina,</i>
<i>Pollaba u dridh nën kambë,</i>	<i>Bir i ndjerës Kosoveshë</i>
<i>Kaçanikun e mbuloi timi,</i>	<i>Mbi halladupa, mbi stërvina</i>
<i>Derdhet gjaku për gjithë pllambë!</i>	<i>Nget e shklet me shpatë çveshë!"</i>

Hilë Mosi në tingëllimën "Isa Boletini"² të krijuar më 1910, paraqet fizionominë fizike dhe morale të trimit shqiptar "që ishte i tëri për Shqipërinë". Në frymën e poezisë popullore poeti i drejtohet Isa Boletinit:

<i>"Luftëtar të rrebt' e trim si ty s'ban</i>	<i>Për ty shumë ma i madh do</i>
<i>nana,</i>	<i>t'ish nderimi,</i>
<i>Në shesh të luftës me shumë burrni</i>	<i>Skender të dytë do t'njihte ty</i>
<i>luftove,</i>	<i>Shqypnia,</i>
<i>Në Kaçanik e Cernalev si zana</i>	<i>Sikur në ty i nalt do t'ish</i>
<i>Me djemt e tu si një sokol qindrove.</i>	<i>qëllimi".</i>

Nëpërmjet të dialogut të imagjinuar poeti e jep portretin e Isa Boletinit, ashtu siç ishte ai në jetë dhe në luftë. Ai shquhej me virtyte të larta njerëzore të atdhetarit të flaktë për çlirimin dhe bashkimin kombëtar. Masat popullore e adhuronin Isa Boletinin si një tribun popullor. Një poet tjetër, me inicialet "K.I.V.", në gazetën "Dielli" të vitit 1910, ka botuar poezinë "Kryengritësve të Veriut"³, në të cilën heroit kombëtar i njihen meritat për kontributin e dhënë në luftë për lirinë e atdheut:

<i>"Isa Boletin, të qofsha falë!</i>	<i>Nderon Shqipërinë se qenke burrë.</i>
<i>Qenke në botë një trim i rrallë,</i>	<i>Dhe emri mos t'u harroft kurrë!"</i>

Fan S. Noli në artikujt "Isa Boletini"⁴ dhe "Isa Boletini në Shqipëri"⁵, përveç të tjerash paraqet rrethanat komplekse të kohës kur Isa Boletini njihej në botën shqiptare dhe më gjerë si personalitet i popullit shqiptar. Në një fjalim të mbajtur në Boston,

² Hilë Mosi: *Vepra të zgjedhura*, "Rilindja", Prishtinë, 1972, fq.91.

³ "K.I.V.": *Kryengritësve të Veriut*, cituar nga libri i Skënder Luarazit: *Isa Boletini*, fq.116-117.

⁴ Fan S. Noli: *Vepra 2*, Tiranë 1988, fq.349.

⁵ *Po aty*, fq.379.

Noli ka pohuar famën e Isa Boletinit: "...Vëllezër, po të rronte Uashingtoni, do të vente t'i zinte dorën Isa Boletinit dhe ta njihte për aq trim sa veten e tij. Nuk ju them përralla, por fakte. Isai që din të hidhet në mes të topave të një ushtrie turke përmbi 20.000 vetash, ta mundë dhe, në kohë paqe, të heshtë, është një trim që do ta kishte për turp ta barabiste veten me gjeneralët e djeshëm a të sotëm të Ballkanit"⁶.

Asdreni gjithashtu e admironte veprimtarinë patriotike të Isa Boletinit. Me rastin e udhëtimit për në Shqipëri më 1937, ai kishte kaluar nëpër Kosovë. "Kureshtja e tij që të shihte vatrën e luftërave kundër Turqisë - ka shkruar Rexhep Qosja - vendin ku ishte mbajtur Lidhja e Prizrenit dhe ku kishte lindur Isa Boletini ishte aq më e madhe edhe për shkak se në shtypin shqiptar të Rumanisë kishte pasur rastin të lexonte se çfarë ishte jeta e kosovarëve nën sundimin e Monarkisë serbe".⁷

Në poezinë bashkëkohore shqiptare Isa Boletini është përjetësuar si hero lirik, ndërsa në disa vepra në prozë është realizuar si personazh letrar. Poezitë kushtuar kësaj figure patriotike, që "kur ndonjë ditë armiku/ Shfaqet diku në kufi/ Kundër tij me të dyja vdekjet/ Nisej ahëre ai"⁸, janë realizime artistike që lënë mbresa të pashlyeshme të lexuesit e sotëm shqiptarë. Përkushtimet poetike të poetëve: Enver Gjerqeku, Agim Shehu, Halil Qendor, Jakup Ceraja, Qerim Ujkani, Musa Ramadani, Koçi Petriti, Hydajet Hyseni, Sabri Hamiti etj. e kanë lartësuar heroin e popullit aq sa e ka merituar edhe vetë Isa Boletini. Në poezitë: "Kokë e Isa Boletinit", "Naganti i Isa Boletinit", "Isa Boletini", "Lartësi toke", "Ku bukës i thonë bukë...", "Isa Boletini", "Udhëtimi i Isa Boletinit për në Vlorë", "Isa Boletini" etj., ai është paraqitur si Anteu, i lidhur për tokën mëmë, për njerëzit, për atdheun, për historinë dhe gjeografinë kombëtare, për jetën, për flamurin, për lirinë dhe për bashkimin kombëtar. "Deri aty ku/Bukës i thonë bukë/ E ujit ujë...", ky luftëtar ishte në gjendje kurdoherë të sakrifikonte edhe jetën.

⁶Skender Luarasi, *vepra e cituar*, fq.116.

⁷Dr. Rexhep Qosja: *Asdreni - jeta dhe vepra e tij*, Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë, 1972, fq.134.

⁸Ismail Kadare: "Koha", "Naïm Frashëri", Tiranë, 1976, fq.45.

Bëmat heroike dhe aspektet e tjera të veprimtarisë patriotike të Isa Boletinit poeti Enver Gjerqeku i ka rikujtuar me krenari. Ndjenjat dhe mendimet i ka shfaqur në plan më të gjerë, të gërshetuara me përmbajtjen që evokon luftën e lavdishme për liri dhe pavarësi kombëtare:

*"Kokë e Isa Boletinit
E pashtershëmja gurrë e Drinit*

*Ngrenë flamurin Kuq e Zi
Gulfoi shqipja në histori*

*Ja kah Vlora vrapon Isa
Prapa shpinës shtatëqind plisa*

*Me njëzet e tetë nëntor
Dykrenarja flatroi në Vlorë*

*Mblodhi shqipet mbarë Kosovës
Trima t'Shalës djem t'Gjakovës*

*Malo Isa Bajram Curri
Besëtrimëria në palcë burri*

*N'gjunj përkulet Isa trimi
Puth flamurin me lotë gëzimi*

*Ata vijnë e ne shkojmë
Shtegut t'tyre t'i madhërojmë*

*Kokë e Isa Boletinit
Mendje e lartë e Malo trimit*

Figura e Isa Boletinit në planin gjithëkombëtar është realizuar me invencion të rrallë poetik edhe në dy strofa të poezisë "Isa Boletini" të Koçi Petritit:

*"Fushë Kosova desh një mal
me Korabin tok të rrinin,
dhe mbi djep të saj u ndal,
rriti Isa Boletinin.*

*Dhe kur nxin e bubullin
mbi Danub e mbi Ballkan,
balli i burrit Boletin
brof e bubullimet mban".⁹*

Marathonomaku i kryengritjeve shqiptare sipas vizionit poetik të shkrimtarit shtegton nëpër vise të ndryshme të atdheut:

*Nëpër male ecën Drini
Rent dhe Isa Boletini
Nëpër natë çan ai borën*

*N'dritë t'cigares shikon orën
Kqyr kah jugu herë kah Kosova
Haj medet thotë u vonova*

⁹Koçi Petriti: **Poezi**, "Naim Frashëri", Tiranë, 1989, fq.213.

*Përmbi vetull e çon dorën
Dhe i duket shikon Vlorën".¹⁰*

Isa Boletini ishte ngritur nga populli në pedestalin (më të lartë) e lavdisë kombëtare. Poeti Halil Qendro pohon me mburrje se ai është përjetësuar në këngën e popullit:

"Ja rrëzuan shtatin të vdekja, Hyri në këngën e popullit!"¹¹

S'e nxente dot asnjë lloj arkivoli

Urtësia, trimëria dhe vigjilenca e Isa Boletinit në veprimtarinë patriotike është paraqitur në poezinë e Agim Shehut "Naganti i Isa Boletinit". Poeti, me vërtetësi historike, ka përshkruar udhëtimin e Ismail Qemalit dhe të Isa Boletinit në Angli për të realizuar pavarësinë e Shqipërisë:

"Bënë udhë të gjatë,

U ngrys luftëtari,

te "inglizit" vimin;

sytë i shkrepën çikë,

Ismail Qemali,

Lere, diplomati

Isa Boletini,

i tha me qerpikë,

Hynin dy shqiptarë

Dhe ua la te dera

Mbrenda në pallat;

Isa Boletini

Njëri luftëtar

Poshtë nën brez, të voglës

Tjetri diplomat.

syt i shkrepëtinin,

Shqipëri e tyre

Dhe tha lord i madh

Kishte hall, e mjera,

gjuhën duke zgjidhur,

"Armët, zotërinj,

me humor të huaj,

rregull rinë te dera!"

me një gaz të hidhur,

¹⁰ Hydayet Hyseni: *Udhëtimi i Isa Boletinit për në Vlorë (poezi)*

¹¹ Halil Qendro: *"Loti i diellit", Tiranë, "Toena", 1995, fq.78.*

"Ja, dhe çarmatosur,
zotërinj shqiptarë...!"
Si kallkan i ngrirë,
Ngriu fjalë e parë.

.....

Brrom, aty përpara,
mu te lordi pranë:
"Madhëri, shqiptarin
kurrë se gjen pa armë!"

dhe naganti ulur
rrinte siç i thuhej:
dora nga i zoti,
tyta nga t'i duhej.

Nxinte tytë e vogël,
brenda nxinin halle...
Shqipëri e vogël
në tryezë të madhe".¹²

Poeti Qerim Ujkani hirmadhin, Isa Boletinin, e sheh në lartësinë më të madhe të tokës dhe të kohës:

"S'ka lartësi më të madhe/ se lartësia e tokës/... Sa dashuri ka lindja/ Që po e përgjak horizontin/... Sa mrekullitar është dielli/ ...Sa i pavdekshëm/ Është mësimi i pishës/ Për të qëndruar lart? Mbi shkëmb.../ Prej lartësisë së tokës".¹³

Në një cikël poezish të Sabri Hamitit, të titulluar "Gjaku", krahas figurave të ndritura të historisë dhe të kulturës shqiptare, siç janë: Teuta, Gjergj Kastrioti, Pjetër Bogdani, Hasan Prishtina, Eqrem Çabej, radhitet edhe Isa Boletini. Në vizionin poetik të këtij krijuesi, heroi lirik me fjalën e urtë, me gjestet dhe me veprimet e veta, "I drejtë si një Flamur", tregonte rrugën që duhej ndjekur në luftën e përgjakshme për liri. Urtësinë, guximin, ndjenjën e sakrificës e të vetmohimit, vendosmërinë, mallin e pashuar dhe shpresën për fitore, ai i konsideronte virtyte të përbashkëta të të gjithë bashkëluftëtarëve, të njerëzve të thjeshtë, por me zemër të madhe, të cilët gjithashtu në luftën kundër armikut shekullor, ishin të gatshëm të jipnin edhe jetën, duke rënë dëshmorë në altarin e kombit.

Poeti në vetën e tretë zhvillon rrëfimin për Isa Boletinin:

¹² Agim Shehu: *Poezia shqipe*, "Naim Frashëri", Tiranë, 1986, fq.120-123.

¹³ Qerim Ujkani: *Dielli që po e krijoi*, "Rilindja", Prishtinë, 1983, fq.90-91.

*"Fliste, Flitshin. I ndëgjonte,
Isa me sy plot mall
Maste largësitë e Dheut.*

*Me gishta të trashë
Shkruante hartën e re
Në dheun e kuq të udhës,
Isa me sy të përmalluar,
Maste largësitë e At-Dheut.*

*Isa me sy të përmallshëm
Maste gjerësinë e Dheut
Këmbët ngulte në Gur
Kur shkelte në Flamë-Urë
I drejtë si një flamur...¹⁴*

Kanë kaluar 80 vjet, kur më 1916 u vra Isa Boletini. Kujtimi i paharruar për trimin legjendar është ruajtur me krenari dhe është përcjellë brez pas brezi. Ai prore është i pranishëm në kujtesën e kombit si njëra ndër figurat më të ndritura të popullit shqiptar. Krijuesit popullorë ia kanë kushtuar këngët më të bukura, ndërsa shkrimtarët e kanë përjetësuar në veprat e tyre artistike. "Lum shekulli që e njohu" Isa Boletinin.

Dr. Isak SHEMA

ISA BOLETINI IN ALBANIAN POETRY

SUMMARY

The life and activity of Isa Boletini inspired the Albanian writers to create poetry and other literary works, with which the Albanian national hero has been included in Albanian literature and culture. In the Albanian poetry of tradition and the modern one, Isa Boletini is present as a lyrical hero, but also as a heroic figure, and in some works in prose he has been presented as a literary character. The poems dedicated to this patriotic figure are artistic creations leaving a significant impression to the reader. Poetical verses of Enver Gjerqeku, Agim Shehu, Halil Qendro, Jakup Ceraja, Qerim Ujkani, Musa Ramadani, Koçi Petriti, Hydajet Hyseni, Sabri Hamiti, etc. have raised this national hero as high as Isa Boletini deserved. In the poems "Kokë e Isa Boletinit" (The Head of Isa Boletini), "Udhëtimi i Isa Boletinit në Vlorë" (The Trip of Isa Boletini to Vlorë), "Isa Boletini", "Lartësi toke" (Land

¹⁴Sabri Hamiti: *Leja e njoftimit 1985, "Rilindja", Prishtinë, 1985, fq.15.*

Height), "Ku bukës i thonë bukë" (Where Bred is Called Bread), etc. he was presented as Antheus tied to his motherland, to the people, the fatherland.

Isa Boletin was raised from the people to (the highest) pedestal - national boast. "Right up as a Flag" Isa Boletini showed the way that should be traced at the war for national freedom and independence.

The Albanian poets: Risto Siliqi, Hilë Mosi, Gjergj Fishta, Asdreni, etc. in their poems evaluated Isa Boletini very highly "as an organiser and warrior of Kosova uprisings", as a national hero of Albania.